

nr **37**
[3/2024]

ISSN 2450-1956

CENA **70 zł**

DORADCA

restrukturyzacyjny

W numerze między innymi:

Anna Hrycaj – Nieaktywny wierzyciel hipoteczny

Aleksander Jerzy Witosz – Przesłanki zmiany układu

Przemysław Wołowski – Prawo do sądu wykluczonego cyfrowo dłużnika

WPŁYW OGŁOSZENIA UPADŁOŚCI NA UPRAWNIENIE WIERZycIELA DO SKIEROWANIA SKARGI PAULIAŃSKIEJ PRZECIWKO UPADŁEMU

Niedawna uchwała SN z 14 czerwca 2023 roku, sygn. akt III CZP 84/22⁴, dokonała „przewrotu kopernikańskiego”, jeśli chodzi o kwestię legitymacji wierzyciela do wytoczenia skargi pauliańskiej w przypadku upadłości dłużnika. Wnioski praktyczne (omówione szczegółowo dalej) wskazują, iż:

- 1) Sąd Najwyższy zrezygnował z dotychczasowego rozumienia systemu, które preferowało wiodącą rolę syndyka masy upadłości;
- 2) na rzecz systemu, gdzie legitymacja wierzyciela została znacząco rozszerzona, w związku z czym również Sąd Najwyższy dopuścił nieunikniony większy chaos i konflikty legitymacji wierzyciela oraz syndyka – jako cenę za to, iż nieuczciwi dłużnicy pozostaną pod większą presją wierzycieli i syndyka.

Jak to zostanie szerzej omówione w dalszej części publikacji, Sąd Najwyższy przyjął trzy „rewolucyjne” tezy:

- a) legitymacja wierzyciela do wytoczenia skargi pauliańskiej nie wygasa z momentem ogłoszenia upadłości dłużnika,
- b) roszczenie ze skargi pauliańskiej nie stanowi części masy upadłości, więc skarga pauliańska nie jest objęta zakresem wyłączności syndyka z art. 144 ust. 1 Prawa upadłościowego⁵,

- c) wierzyciel, który był uprawniony do samodzielnego prowadzenia skargi pauliańskiej po upadłości dłużnika, nie jest zobowiązany do przekazania korzyści wynikającej z fraudacyjnej czynności prawnej do masy upadłości i może samodzielnie zrealizować swoje uprawnienia egzekucyjne.

Cytowaną uchwałą SN jednocześnie wywołuje szereg nowych problemów prawnych, które będą musiały zostać rozwiązane przez ustawodawcę lub orzecznictwo – w szczególności konieczne będzie wypracowanie odpowiedzi na pytania, w jaki sposób:

- 1) zapobiec zjawisku „ukrywania” przez wierzycieli przed syndykiem postępowań ze skargi pauliańskiej,
- 2) rozgranaczyć skutki prawne potencjalnie „równoległych” wyroków ze skargi pauliańskiej wierzycieli i syndyka,
- 3) rozwiązać konflikty w zakresie egzekucji pomiędzy potencjalnie „równoległymi” wyrokami ze skargi pauliańskiej wierzycieli i syndyka (gdzie, dodatkowo, przepisy przewidują odmienne skutki prawomocnego uwzględnienia skargi).

WPROWADZENIE

Skarga pauliańska stanowi środek prawny mający na celu ochronę wierzyciela przed działaniami dłużnika, które zmierzają do uniemożliwienia lub utrudnienia zaspokojenia z majątku dłużnika. Przesłankami do jej zastosowania są:

- przysługiwanie wierzycielowi zaskarżalnej wierzytelności w stosunku do dłużnika;

¹ Partner, adwokat z zespołu restrukturyzacji i upadłości w Kancelarii KKLW Legal Kurzyński Wierzbicki (www.kklw.pl), doradca restrukturyzacyjny, członek INSOL Europe, honorowy przewodniczący sekcji PUir przy ORA w Warszawie.

² Adwokat z zespołu restrukturyzacji i upadłości w Kancelarii KKLW Legal Kurzyński Wierzbicki, doradca restrukturyzacyjny.

³ Aplikant adwokacki z zespołu restrukturyzacji i upadłości w Kancelarii KKLW Legal Kurzyński Wierzbicki.

⁴ Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 roku wydana w sprawie o sygn. akt III CZP 84/22;

⁵ Ustawa z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. nr 60, poz. 535 ze zm.) – dalej jako „Prawo upadłościowe”.

- dokonanie przez dłużnika czynności prawnej z osobą trzecią;
- pokrzywdzenie wierzyciela;
- uzyskanie korzyści majątkowej przez osobę trzecią;
- świadomość dłużnika o pokrzywdzeniu wierzyciela;
- działanie przez osobę trzecią w złej wierze.

Jasne jest, że w przypadku, w którym wobec dłużnika nie jest prowadzone postępowanie upadłościowe, legitymację do wniesienia i podtrzymywania skargi pauliańskiej posiada pokrzywdzony czynnością wierzyciel. Sytuacja zmienia się jednak po ogłoszeniu upadłości dłużnika. Wtedy niewątpliwie staje się, że legitymację do wniesienia skargi pauliańskiej uzyskuje syndyk masy upadłości, a legitymacja poszczególnych wierzycieli staje pod znakiem zapytania.

W tym kontekście należy rozróżnić **trzy hipotetyczne stany faktyczne**:

1. wierzyciel wniósł przeciwko dłużnikowi skargę pauliańską, **a następnie wobec dłużnika została ogłoszona upadłość**;
2. do wytoczenia skargi pauliańskiej przez wierzyciela przeciwko dłużnikowi doszło **po ogłoszeniu upadłości dłużnika, ale przed upływem terminu 2 lat**, o którym mowa w art. 132 ust. 3 Prawa upadłościowego;
3. do wytoczenia skargi pauliańskiej przez wierzyciela przeciwko dłużnikowi doszło **po ogłoszeniu upadłości dłużnika i po upływie terminu 2 lat**, o którym mowa w art. 132 ust. 3 Prawa upadłościowego.

Kwestia dopuszczalności prowadzenia przez wierzycieli postępowań ze skargi pauliańskiej w toku trwania upadłości była przedmiotem szerokiego orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. W niniejszym opracowaniu autorzy pragną zwrócić uwagę szczególnie na dwa judykaty, które kształtowały i będą kształtowały poglądy, dotyczące dopuszczalności prowadzenia przez wierzycieli postępowań ze skargi pauliańskiej po ogłoszeniu upadłości wobec dłużnika:

- Wyrok Sądu Najwyższego z 3 października 2008 roku w sprawie o sygn. akt I CSK 93/08;
- Uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 roku wydaną w sprawie o sygn. akt III CZP 84/22.

Celem niniejszego opracowania jest dokonanie przekrojowego omówienia tego, w jakiej sytuacji znajduje się pokrzywdzony wierzyciel po ogłoszeniu upadłości jego dłużnika, a także jakie są praktyczne konsekwencje uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 roku wydanej w sprawie o sygn. akt III CZP 84/22.

BEZWZGLĘDNE PODSTAWIENIE PROCESOWE SYNDYKA

Ogłoszenie upadłości skutkuje nie tylko rozpoczęciem postępowania upadłościowego, lecz wpływa również na inne postępowania, w których stroną jest upadły. Dzieje się tak w związku z wyrażoną przez ustawodawcę w art. 144 Prawa upadłościowego teorią bezwzględnego podstawienia syndyka. Oznacza to, że po ogłoszeniu upadłości postępowania sądowe, administracyjne lub sądowno-administracyjne dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i prowadzone wyłącznie przez syndyka albo przeciwko niemu. Postępowania te syndyk prowadzi na rzecz upadłego, lecz w imieniu własnym. W związku z tym, iż tematyka ta stanowiła już przedmiot licznych opracowań naukowych, poniżej przedstawione zostaną w sposób zwięzły i syntetyczny, w szczególności na bazie orzecznictwa, główne kwestie związane z bezwzględnym podstawieniem procesowym syndyka.

Aby dokładnie zobrazować, na czym polega bezwzględne podstawienie procesowe syndyka, należy poczynić kilka uwag dotyczących legitymacji procesowej oraz zdolności procesowej syndyka i upadłego. Istotą podstawienia procesowego syndyka jest to, iż z chwilą ogłoszenia upadłości upadły traci legitymację procesową na rzecz syndyka (przyp. tylko w postępowaniach dotyczących masy upadłości). Jednakże w ujęciu materialnoprawnym upadły pozostaje stroną postępowania, gdyż do niego odnoszą się skutki postępowania. Jednocześnie brak legitymacji procesowej upadłego nie jest równoznaczny z brakiem po jego stronie zdolności procesowej⁶. Podstawienie procesowe syndyka trwa aż do uprawomocnienia się postanowienia o zakończeniu lub umorzeniu postępowania upadłościowego⁷.

Ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie definicji pojęcia „postępowania dotyczącego masy upadłości”. W tym zakresie jednak orzecznictwo wypracowało

⁶ Zob. postanowienie SN z 21 lipca 2011 r., V CZ 37/11, LEX nr 898281; wyrok SA w Krakowie z 23 czerwca 2015 r., I ACa 464/15, LEX nr 1794377; wyrok SA w Warszawie z 31 marca 2015 r., VI ACa 481/14, LEX nr 1680077.

⁷ Postanowienie SN z 30 sierpnia 2000 r., V CKN 1341/00, LEX nr 530676; postanowienie NSA z 16 listopada 2022 r., II FSK 749/17, LEX nr 3433107.

wało wydaje się zgodny i podzielany przez doktrynę pogląd, iż postępowanie dotyczy masy upadłości, jeżeli jego wynik mógłby mieć wpływ na stan masy upadłości i możliwość zaspokojenia się z niej. Do postępowań tych zalicza się postępowania, w których upadłemu przypada rola powoda i pozwanego, bez różnicy, czy chodzi w nich o pozycje czynne czy bierne masy upadłości, jak też bez różnicy, czy sprawa jest sprawą o świadczenie, ukształtowanie lub ustalenie⁸. Orzecznictwo wskazuje również, iż bez znaczenia jest końcowy wynik postępowania, tj. czy faktycznie wywarło wpływ na stan masy upadłości czy też do tego nie doszło, np. na skutek oddalenia powództwa⁹. Oceny należy dokonywać na płaszczyźnie hipotetycznej możliwości wywarcia wpływu na masę upadłości.

Przyznanie syndykowi legitymacji formalnej oznacza również, iż wszystkie czynności sądu, takie jak np. doręczenia, powinny być dokonywane bezpośrednio w stosunku do syndyka¹⁰. Nie zmienia tego fakt, iż korespondencja adresowana na adres upadłego zostanie przekierowana, a w efekcie pośrednio doręczona do syndyka. Tylko bezpośrednio zaadresowanie czynności sądu wobec syndyka umożliwia realizację przez niego uprawnień strony postępowania.

Omawiana kwestia procesowa jest istotna z uwagi na fakt, iż brak podstawienia procesowego syndyka i wydanie orzeczenia bez jego udziału jako strony postępowania pociąga za sobą najdalej idącą konsekwencję, tj. stanowi przesłankę nieważności postępowania. Wystąpienie przesłanki nieważności zdaje się bezsporne w orzecznictwie, jednakże sądy wyrażają odmienne poglądy co do jej przyczyny. Dominujący jest pogląd, iż związane jest to z pozbawieniem możliwości obrony swoich praw przez stronę (art. 379 pkt 5 k.p.c.)¹¹. Skoro bowiem legitymacja procesowa przechodzi na syndyka, to on, a nie upadły, musi mieć zapewnioną możliwość podjęcia czynności procesowych. W drugiej koncepcji nieważność spowodowana jest utratą zdolności procesowej upadłego (art. 379 pkt 2 k.p.c.)¹².

Jednocześnie w ramach procedury upadłościowej syndykowi powierzono rolę podmiotu, który ma zabezpieczać interesy upadłego, a tym samym jednocześnie

jego wierzycieli. W związku z tym, o ile podstawienie procesowe syndyka trwa do czasu prawomocnego zakończenia postępowania upadłościowego, to po jego zakończeniu upadły nie nabiera uprawnień do zaskarżenia i podważania orzeczeń, w których to syndyk był stroną postępowania¹³.

Istotną kwestią dotyczącą podstawienia procesowego syndyka, licznie poruszaną w orzecznictwie i literaturze, była poprawność oznaczenia strony w wydawanych orzeczeniach. Obecnie doktryna zgodnie przyjmuje, iż jako strona w orzeczeniach wymieniany powinien być syndyk masy upadłości jako organ, tj. z pominięciem imienia i nazwiska lub nazwy podmiotu pełniącego tę funkcję, a nie upadły¹⁴. Jak słusznie zauważa P. Janda, posługiwanie się imieniem i nazwiskiem lub nazwą syndyka prowadziłoby do praktycznych problemów, np. w przypadku zmiany syndyka bądź w kwestii zakazu przekształceń podmiotach w postępowaniu gospodarczym¹⁵.

To właśnie z teorii bezwzględного podstawienia syndyka wywodzone były następujące tezy wyroku Sądu Najwyższego z 3 października 2008 roku w sprawie o sygn. akt I CSK 93/08:

- „W procesie, w którym syndyk na podstawie art. 132 ust. 1 Prawa upadłościowego i naprawczego wytacza powództwa o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej upadłego dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, zachodzi podstawienie procesowe syndyka w miejsce pokrzywdzonych wierzycieli.”
- „Do procesów dotyczących mienia wchodzącego w skład masy upadłości należą także powództwa o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej upadłego dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli przedmiot tej czynności należy do masy upadłości. Nie ma przepisu prawa, który w takim procesie przyznawałby legitymację procesową wierzycielowi dłużnika.”

Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 roku wydana w sprawie o sygn. akt III CZP 84/22 zaprzeczyła tym tezom.

⁸ Wyrok SN z 16 stycznia 2009 r., III CSK 244/08, LEX nr 523687.

⁹ Wyrok SA w Warszawie z 24 stycznia 2017 r., VI ACa 1676/15, LEX nr 2268923.

¹⁰ Zob. postanowienie SN z 3 lutego 2022 r., III CZ 82/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 29; wyrok WSA w Rzeszowie z 9 października 2018 r., I SA/Rz 317/18, LEX nr 2568662; wyrok WSA w Białymstoku z 17 września 2015 r., I SA/Bk 197/15, LEX nr 1940610.

¹¹ Zob. wyrok NSA z 7 października 2022 r., I OSK 984/19, LEX nr 3417176.

¹² Wyrok SA w Krakowie z 29 października 1991 r., I ACr 340/91, LEX nr 1680376.

¹³ Postanowienie SN z 3 lutego 2022 r., III CZ 82/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 29.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Zob. P. Janda, [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2023, art. 144.

**TEZY Z UCHWAŁY SKŁADU SIĘDMIU SĘDZIÓW SĄDU
NAJWYŻSZEGO Z 14 CZERWCA 2023 R. WYDANEJ
W SPRAWIE O SYGN. AKT III CZP 84/22**

Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 roku w sprawie o sygn. akt III CZP 84/22 zapadła na kanwie stanu faktycznego, w którym powód wniósł na podstawie art. 527 k.c. o uznanie za bezskuteczną względem niego, jako wierzyciela, bliżej określonej umowy sprzedaży nieruchomości zawartej między dłużnikami powoda a pozwanymi F.B. i K.B. Następnie jeden z dłużników powoda złożył wniosek o ogłoszenie upadłości, która została ogłoszona przez sąd. W toku postępowania upadłościowego syndyk nie wystąpił z roszczeniem o zwrot czynności pomiędzy dłużnikiem wierzyciela a F.B. i K.B. do masy upadłości. Mimo tego sądy I i II instancji oddaliły powództwo ze względu na to, że po ogłoszeniu upadłości jedynie syndyk był uprawniony do wytoczenia powództwa, co skutkowało brakiem legitymacji procesowej czynnej powoda do żądania uznania czynności prawnej za bezskuteczną. Wobec niezaskarżenia spornych czynności prawnych przez syndyka w dwuletnim terminie zawitym określonym w art. 132 ust. 3 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (dalej jako „p.u.n.”) (obecnie Prawo upadłościowe) roszczenie ze skargi pauliańskiej wygasło i nie mogło już być dochodzone.

Powód wniósł w sprawie skargę kasacyjną do Sądu Najwyższego. Sednem stanowiska skarżącego było zakwestionowanie oceny, że po upływie terminu z art. 132 ust. 3 p.u.n., a przed upływem terminu z art. 534 k.c., wierzyciel nie ma legitymacji do wniesienia skargi pauliańskiej, oraz negacja przyjęcia przez sąd apelacyjny, że przedmiot fraudacyjnej czynności prawnej, mimo upływu terminu z art. 132 ust. 3 p.u.n., wchodzi w skład masy upadłości.

Rozpoznając skargę kasacyjną, Sąd Najwyższy postanowieniem z 15 lipca 2021 r., wydanym na podstawie art. 82 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, przedstawił powiększonemu składowi Sądu Najwyższego wskazane zagadnienie prawne. W uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego znalazły się następujące, wybrane przez autorów jako kluczowe, tezy:

1. „Ogłoszenie upadłości dłużnika nie powoduje utraty przez wierzyciela legitymacji do wytoczenia powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c.”
2. „Jeżeli zatem syndyk nie znajduje podstaw do wytoczenia powództwa i nie podejmuje w tym zakresie inicjatywy, to nie wydaje się uprawnione pozbawienie wierzyciela prawa do wystąpienia ze skargą pauliańską na warunkach określonych w art. 527-534 k.c. Z drugiej strony pogląd, zgodnie z którym w toku postępowania upadłościowego, ale po upływie terminu określonego w art. 132 ust. 3 p.u.n., wierzycielowi upadłego przysługuje legitymacja do wytoczenia *actio pauliana*, wydaje się nie do pogodzenia z brzmieniem art. 131 i 132 p.u.n.”
3. (...) Zasadny jest pogląd, że nie stanowią masy upadłości składniki będące przedmiotem czynności prawnych dłużnika, co do których syndyk jest wprawdzie uprawniony do dochodzenia ochrony pauliańskiej, lecz które nie zostały jeszcze prawnymocnie uznane za bezskuteczne względem masy upadłości.”
4. „W ocenie Sądu Najwyższego w obecnym składzie zasadne jest stanowisko, że z dniem ogłoszenia upadłości wierzyciel upadłego nie traci automatycznie legitymacji do wystąpienia z powództwem pauliańskim przeciwko osobie trzeciej, czyli beneficjentowi fraudacyjnej czynności prawnej upadłego dłużnika, lub do popierania żądania we wszczętej wcześniej przez wierzyciela sprawie ze skargi pauliańskiej.”
5. „Po drugie, skoro sprawa ze skargi nie dotyczy masy upadłości, a jedynie składnika, który potencjalnie może służyć zaspokojeniu wierzycieli w razie uwzględnienia powództwa pauliańskiego, to należy uznać, że legitymacja procesowa syndyka do wystąpienia ze skargą pauliańską nie ma swego źródła w art. 144 ust. 1 Prawa upadłościowego. Gdyby źródłem legitymacji syndyka miał być ten przepis, to nie powstawałaby potrzeba wprowadzenia do systemu prawa art. 132 ust. 1 p.u., przewidującego możliwość wytoczenia powództwa przez syndyka.”
6. „Skoro art. 144 ust. 1 Prawa upadłościowego nie odnosi się do spraw ze skargi pauliańskiej, to nie można twierdzić, że uzasadnia on nieprzysługiwanie wierzycielowi legitymacji do wytoczenia powództwa ze skargi pauliańskiej, a w istocie – odjęcie mu tej legitymacji po ogłoszeniu upadłości.”
7. „Przepis ten stanowi bowiem jedynie o przysługiwaniu legitymacji procesowej syndykowi, a nie o pozbawieniu jej wierzyciela już z tej przyczyny, że »powództwo może wytoczyć syndyk«. Z powyższe-

go wynika, że w razie ogłoszenia upadłości dłużnika wierzyciel zachowuje swe materialnoprawne uprawnienie ze skargi pauliańskiej; nie ma bowiem przepisu ingerującego w treść przysługującego mu prawa podmiotowego (roszczenia pauliańskiego).”

8. „W konsekwencji zasadne jest przyjęcie, że w razie wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską w toku postępowania upadłościowego, wyrok uwzględniający powództwo wywołuje skutki określone w art. 532 k.c., a wierzyciel (powód w sprawie, do której syndyk nie wstąpił, np. z uwagi na upływ dwuletniego terminu zawitego) nie ma obowiązku przekazania do masy tego, co uzyskał w ramach egzekucji prowadzonej ze składnika majątku nabytego przez osobę trzecią – beneficjenta fraudacyjnej czynności prawnej dłużnika.”

Zacytowane twierdzenia Sądu Najwyższego w znaczącym stopniu zmieniają dotychczasową linię orzeczniczą w sprawach ze skargi pauliańskiej, toczących się przed lub w trakcie postępowania upadłościowego.

KONKURENCJA SKARG PAULIAŃSKICH WYTACZANYCH PRZEZ RÓŻNYCH WIERZYCIELI

Rozważmy scenariusz, w którym przed ogłoszeniem upadłości dwóch bądź więcej wierzycieli wytacza skargi pauliańskie względem tej samej czynności upadłego. W takiej sytuacji dochodzi do konkurencji różnych skarg wytaczanych przez różnych wierzycieli. W ramach każdej ze skarg wierzyciel będzie wnosił o uznanie czynności za bezskuteczną w stosunku do niego. W takim przypadku po ogłoszeniu upadłości przez syndykiem pojawia się pytanie: jak zarządzić tymi postępowaniami, aby najlepiej zadbać o masę upadłości – wstąpić do jednego czy do wszystkich z nich bądź nie wstępować do żadnego.

Przypomnieć należy, iż w uchwale z 14 czerwca 2023 r. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że wystąpienie przez wierzyciela z powództwem o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną względem niego nie pogarsza sytuacji pozostałych wierzycieli, lecz przeciwnie, zwykle doprowadza do polepszenia ich sytuacji. To zatem nie aktywność indywidualnego wierzyciela może pogorszyć sytuację pozostałych z nich, lecz ewentualna bierność syndyka, który zaniechał skorzystania z możliwości przysługujących mu na podstawie art. 133 ust. 1 Prawa upadłościowego, a wcześniej na podstawie art. 132

ust. 1 Prawa upadłościowego¹⁶. Konsekwencją uchwały z 14 czerwca 2023 r. jest to, iż w przypadku gdy syndyk nie zdecyduje się na wstąpienie do postępowania na podstawie art. 133 ust. 1 Prawa upadłościowego, może ono toczyć się dalej bez przeszkód, zaś wierzyciel nie ma obowiązku przekazania do masy tego, co uzyskał w ramach egzekucji prowadzonej ze składnika majątku nabytego przez osobę trzecią.

W przypadku skutecznej egzekucji przez wierzyciela wyroku pauliańskiego syndyk naraziłby się na zarzuty pozostałych wierzycieli, iż jego bierność w toku postępowania upadłościowego doprowadziła do ich pokrzywdzenia. W związku z tym każdorazowo syndyk powinien dokonać wnikliwej analizy danej sprawy, zanim zdecyduje, się czy skorzystać, czy nie z uprawnienia, o którym mowa w art. 133 ust. 1 Prawa upadłościowego. Racjonalne powinno być wyjście od założenia, na które wskazał SN w uchwale z 14 czerwca 2023 r., iż indywidualny wierzyciel może dysponować wiedzą i środkami dowodowymi pozwalającymi na skonstruowanie pozwu w sposób, który ostatecznie skłoni syndyka do poszukiwania ochrony na rzecz całej masy upadłości. Zakładać należy, iż wierzyciel nie decydowałby się na wystąpienie ze skargą pauliańską bez żadnych dowodów na poparcie swoich twierdzeń.

Obecnie zarówno w literaturze, jak i w doktrynie przyjmuje się, iż na skutek wstąpienia do postępowania na podstawie art. 133 ust. 1 Prawa upadłościowego dojdzie do modyfikacji powództwa, które powinno objawić się tym, że syndyk powinien wnosić o uznanie bezskuteczności czynności w stosunku do całej masy upadłości, nie zaś wobec konkretnego wierzyciela. Na uwadze należy mieć, iż syndyk po przystąpieniu do postępowania pauliańskiego reprezentuje interesy wszystkich wierzycieli, a nie tylko tego, który wystąpił ze skargą pauliańską.

Jak podkreśla się w orzecznictwie, syndyk, wytaczając powództwo o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną względem masy upadłości, nie wskazuje ani wierzycieli upadłego, ani nie konkretyzuje pod względem podmiotowym bądź przedmiotowym wierzytelności, których ochrona ma zostać uzyskana. Nie ma tu zastosowania przyjęta w judykaturze reguła, że wierzyciel występujący ze skargą pauliańską powinien określić pod względem podmiotowym i przedmiotowym chronioną wierzytelność. W rezultacie nie ma potrzeby i możliwości konkretyzowania chronionej wierzytelności w wyroku uwzględniającym powództwo syndyka¹⁷.

¹⁶ Uchwała SN z 14 czerwca 2023 r., III CZP 84/22, OSNC 2024, nr 2, poz. 13.

¹⁷ Wyrok SN z 20 lutego 2023 r., II CSKP 307/22, LEX nr 3552698.

W związku z tym wydaje się, iż w przypadku konkurencji różnych skarg wytaczanych przez różnych wierzycieli, dotyczących tej samej czynności dłużnika, syndyk powinien podjąć decyzję, iż albo wstępuje do wszystkich tych postępowań, albo do żadnego. W świetle uchwały SN z 14 czerwca 2023 r. nieracjonalna byłaby decyzja o wstąpieniu jedynie do części postępowań. W przypadku uznania przez syndyka zasadności choćby jednego z powództw pauliańskich w interesie masy upadłości będzie wstąpienie przez syndyka do wszystkich postępowań.

Następnie, po wstąpieniu do wszystkich postępowań dotyczących jednej czynności fraudacyjnej, syndyk powinien wnieść o ich wspólne rozpoznanie. Przed ogłoszeniem upadłości każdy z wierzycieli występował o stwierdzenie bezskuteczności względem niego tej samej czynności, co oznacza, iż pomimo że pozwanym był ten sam podmiot, to przedmiot procesu był odmienny. W sytuacji wstąpienia przez syndyka do wszystkich postępowań pauliańskich zainicjowanych uprzednio przez wierzycieli stają się one tożsame i zmierzają do wydania identycznego orzeczenia. W każdym z pozwów powód (syndyk masy upadłości) dochodzi bezskuteczności czynności wobec masy upadłości przeciwko temu samemu pozwanemu (ten sam przedmiot pozwu). Brak jest zatem racjonalnych i procesowych przesłanek, aby postępowania te prowadzić oddzielnie.

KONKURENCJA SKARGI PAULIAŃSKIEJ SYNDYKA ZE SKARGĄ PAULIAŃSKĄ WIERZYCIELA

W doktrynie wyrażane są różne poglądy na to, czy w sytuacji gdy przed ogłoszeniem upadłości wierzyciel wytoczy skargę pauliańską, to syndyk uprawniony jest do wytoczenia własnej skargi, czy też w takiej sytuacji jedyną opcją dochodzenia bezskuteczności czynności przez syndyka jest wstąpienie do zainicjowanego przez wierzyciela postępowania.

Zgodnie z pierwszym z poglądów, jeżeli syndyk nie wstąpi do toczącego się postępowania, sąd powinien oddalić powództwo ze względu na utratę przez wierzyciela legitymacji procesowej. Oddalenie powództwa nie tamuje możliwości wystąpienia przez syndyka w czasie późniejszym z analogicznym roszczeniem na podstawie art. 132 Prawa upadłościowego, gdyż nie zachodzi w tym przypadku powaga rzeczy osądzonej w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.¹⁸ W tym miejscu

na marginesie wspomnieć należy, iż w świetle uchwały z 14 czerwca 2023 r. zdezaktualizował się pogląd, iż jeżeli syndyk nie wstąpi do toczącego się postępowania, sąd powinien oddalić powództwo ze względu na utratę przez wierzyciela legitymacji procesowej. Obecnie przesądzenie, iż wierzyciel nie traci takiej legitymacji, przemawia za tym, iż taki proces może być dalej prowadzony z udziałem wierzyciela.

Przeciwny pogląd wskazuje, iż możliwość wstąpienia syndyka do procesu o uznanie za bezskuteczną czynności dłużnika, wszczętego przez wierzyciela przed ogłoszeniem upadłości dłużnika, wyłącza dopuszczalność wytoczenia przez syndyka nowego powództwa w tym samym przedmiocie ze względu na zawieszoność sporu (art. 199 k.p.c.). Jeżeli syndyk chce dochodzić bezskuteczności zaskarżonej czynności, może to uczynić wyłącznie przez wstąpienie na podstawie art. 133 ust. 1 do wszczętego przez wierzyciela procesu¹⁹. Nadto w literaturze zauważa się, iż w razie gdy syndyk oświadczy, że nie wstępuje do procesu na miejsce powoda lub nie złoży żadnego oświadczenia co do tego w ciągu 2 lat od dnia ogłoszenia upadłości, wierzyciel może dalej prowadzić proces, mienie jednak, o które toczy się sprawa, nie może być poczytane za wyłączone z masy upadłości, ponieważ z przepisu art. 134 ust. 1 wynika (na zasadzie rozumowania *lege non distinguente*), że bez względu na to, z czyjego powództwa czynność upadłego została uznana za bezskuteczną, mienie objęte sporem powinno być przekazane do masy upadłości, a nie przeznaczone na zaspokojenie indywidualnego wierzyciela²⁰. Sąd Najwyższy w uchwale z 14 czerwca 2023 r. przesądził o niezasadności tego poglądu wskazując, że wierzyciel (powód w sprawie, do której syndyk nie wstąpił, np. z uwagi na upływ dwuletniego terminu zawitego) nie ma obowiązku przekazania do masy tego, co uzyskał w ramach egzekucji prowadzonej ze składnika majątku nabytego przez osobę trzecią – beneficjenta fraudacyjnej czynności prawnej dłużnika. Konceptję niedopuszczalności wystąpienia przez syndyka z oddzielnym powództwem neguje się również w orzecznictwie. Zauważa się, iż nie można przyjąć w takiej sytuacji tożsamości roszczeń o tyle, że roszczenie wierzyciela ogranicza się wyłącznie do przysługującej mu wierzytelności i jedynie w tym zakresie czynność prawna może zostać uznana za bezskuteczną, a egzekucja będzie skuteczna wyłącznie do wysokości tej konkretnej wierzytelności. Syndyk natomiast występuje w imieniu ogółu wierzyci-

¹⁸ D. Chrapoński, [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. II, red. A.J. Witosz, Warszawa 2021, art. 133; pogląd podzielany również m.in. przez P. Zimmermana.

¹⁹ A. Jakubecki, [w:] F. Zedler, A. Jakubecki, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2011, art. 133; pogląd podzielany również m.in. przez S. Gurgula oraz P. Jandę.

²⁰ S. Gurgul, *Prawo upadłościowe*, [w:] S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*. Wyd. 12, Warszawa 2020.

cieli i czynność prawna zostaje uznana za bezskuteczną w zakresie wszystkich wierzytelności zgłoszonych w postępowaniu upadłościowym. Nie zmienia to jednak faktu, iż zakres uzyskanej ochrony jest w obu przypadkach odmienny²¹.

Uchwała z 14 czerwca 2023 r. nie pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć opisanego zagadnienia. Stanowisko zaprezentowane przez Sąd Najwyższy częściowo odpowiada na argumenty podnoszone przez przedstawicieli doktryny, przesądając o ich zasadności bądź nie, zaś częściowo kreuje nowe wątpliwości natury praktycznej. Mając na względzie praktykę postępowań upadłościowych, w tym prowadzenia postępowań o bezskuteczności czynności upadłego, zasadne byłoby przyjęcie poglądu o dopuszczalności wytoczenia skargi pauliańskiej przez syndyka pomimo istnienia już postępowania ze skargi wierzyciela. Oznaczałoby to, iż nie zachodzi w tym przypadku powaga rzeczy osądzonej w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. W praktyce pojawiają się zagadnienia, w których syndyk dochodzi do wniosku, iż co do zasady roszczenie wierzyciela jest zasadne, lecz konstrukcja pozwu lub sposób prowadzenia postępowania wskazuje, iż proces prawdopodobnie nie zakończy się powodzeniem. Jest to przykład, który unaocznia, iż nieracjonalne jest pozbawienie syndyka możliwości wytoczenia odrębnego powództwa. Nadto w przypadku wytoczenia powództwa przez syndyka, w zamian za wstąpienie do postępowania ze skargi wierzyciela, nie zachodzi obowiązek zwrotu kosztów procesu (art. 133 ust. 2 Prawa upadłościowego).

Jednakże przesądzenie przez Sąd Najwyższy, że ogłoszenie upadłości dłużnika nie powoduje utraty przez wierzyciela legitymacji do wytoczenia powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c., prawdopodobnie spowoduje, iż coraz częściej w praktyce występować będą „konkurencje” postępowań ze skargi pauliańskiej – tych wytoczonych przez wierzyciela, do których syndyk nie wstąpił, oraz tych wytoczonych samodzielnie przez syndyka. W związku z tym wydaje się, iż problematyczne może być ukształtowanie przez praktykę orzecznictw uniwersalnego rozwiązania procesowego w takich sytuacjach. W tym zakresie zdaje się, iż rozwiązanie tej kwestii wymaga ingerencji ustawodawcy i odpowiedniej redakcji przepisów.

Przypomnieć należy, iż przepisy regulują procesową kwestię skargi wytoczonej przez syndyka w przypadku

umorzenia postępowania upadłościowego. Po umorzeniu postępowania upadłościowego umarza się wszczęte przez syndyka niezakończone procesy o uznanie za bezskuteczną czynności dokonanej przez upadłego ze szkodą dla wierzycieli. Wzajemne roszczenia o zwrot kosztów procesu wygasają (art. 367 ust. 1 Prawa upadłościowego). W razie umorzenia postępowania upadłościowego lub uchylecia postępowania upadłościowego przed zakończeniem sprawy ze skargi pauliańskiej wytoczonej przez wierzyciela sąd zawiadamia o toczącym się procesie wierzyciela, który może w ciągu 2 tygodni przystąpić do sprawy w charakterze powoda. Zgodnie przyjmuje się, iż w przypadku, w którym wierzyciel nie wstąpi do sprawy w miejsce syndyka, postępowanie takie powinno zostać umorzone na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. Postanowienie o umorzeniu postępowania jest wydawane w razie zaistnienia przeszkód o charakterze procesowym. Nie stanowi ono merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy, co oznacza, iż sprawa taka nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej²². Tym samym wierzyciel nie zostaje pozbawiony możliwości zaskarżenia czynności w przyszłości.

Inna sytuacja procesowa zaistnieje natomiast w sytuacji gdy proces pauliański, do którego wstąpił syndyk w miejsce wierzyciela, zakończy się merytorycznym rozstrzygnięciem, takim jak oddalenie powództwa. Jakkolwiek nie zostało to wyrażone przez Sąd Najwyższy w cytowanej uchwale, to naszym zdaniem przyjęć należałoby, iż w takiej sytuacji wierzyciel został ograniczony w możliwościach dalszego dochodzenia bezskuteczności czynności względem dłużnika. Skoro bowiem syndyk, wstępując do postępowania, zastępuje wszystkich wierzycieli, modyfikując powództwo poprzez wniesienie o stwierdzenie bezskuteczności na rzecz masy upadłości, to wyrok, który zapadnie w sprawie (niezależnie czy uwzględniający, czy oddalający powództwo), będzie obejmował swoim przedmiotem również wierzytelność powoda, który wytoczył skargę. W takiej sytuacji otwarte pozostaje pytanie o zakres powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*).

WPŁYW OGŁOSZENIA UPADŁOŚCI NA TRWAJĄCE POSTĘPOWANIE ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ WIERZYCIELA

W dalszej części warto wskazać na praktyczne aspekty skutków ogłoszenia upadłości na trwające postępowanie ze skargi pauliańskiej wierzyciela. Z dniem ogłoszenia upadłości aktywuje się uprawnienie syndyka

²¹ Wyrok SA w Rzeszowie z 22 kwietnia 2021 r., I AGa 12/20, LEX nr 3403045.

²² Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z 4 września 2020 r., III Ca 694/20, LEX nr 3175119.